

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Oddělení ruského jazyka a literatury

Bakalářská práce

Rusko-česká homonymie v rámci různých slovních druhů

(kromě substantiv a sloves)

(Russian-Czech homonyms within different verbal forms

(except nouns and verbs))

Vypracoval: Tereza Štefanová

Vedoucí práce: PhDr. Marta Vágnerová, Ph.D.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 27. dubna 2017

Tereza Štefanová

.....

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Martě Vágnerové, Ph.D. za její odborné vedení a poskytnutí pomoci při zpracování mé bakalářské práce.

Katedra slovanských jazyků a literatur
Oddělení ruského jazyka a literatury
Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice

Rusko-česká homonymie v rámci různých slovních druhů
(kromě substantiv a sloves)

Bakalářská práce je rozdělena na části teoretickou a praktickou. Část teoretická obsahuje charakteristiku vybraných terminologických pojmů - lexikologie, homonymie, polysémie, paronymie, etymologie. Část praktickou tvoří slovníček rusko-českých homonym v oblasti přídavných jmen, příslovcí a spojek.

Department of Slavic languages and literatures
Department of Russian language and literature
Faculty of Education, University of South Bohemia, České Budějovice

Russian-czech homonyms within different verbal forms
(except nouns and verbs)

The bachelor thesis is divided into the theoretical and practical part. The theoretical part contains the characteristic of terminological terms - lexicology, homonymy, polysemy, paronymy, etymology.. Practical part consists of a dictionary of Russian-Czech homonyms in the field of adjectives, adverbs and clusters.

Vedoucí práce: PhDr. Marta Vágnerová, Ph.D.

Obsah

Obsah	6
Úvod	7
1. Teoretická část	8
1.1 Lexikologie	8
1.2 Homonymie	9
1.3 Mezijazyková homonymie	14
1.4 Polysémie	15
1.5 Paronymie	19
1.6 Etymologie	19
2. Praktická část	21
2.1 Slovník česko-ruských homonym v oblasti přídavných jmen	21
2.3 Slovník česko-ruských homonym v oblasti příslovcí	38
3.4 Slovník česko-ruských homonym v oblasti spojek	40
Závěr	41
Резюме	43
Seznam literatury	44

Úvod

Mezijazyková homonyma nazývají také „falešní přátelé“ jsou slova, která se sice ve dvou různých jazycích tváří a zní podobně, ale ve skutečnosti mají jiný význam. Jejich výskyt často vede k úsměvnému nedorozumění a chybám v překladu. K tématu bakalářské práce „Rusko-česká homonymie v rámci různých slovních druhů (kromě substantiv a sloves)“ a vlastně věnování se studiu ruského jazyka obecně mě přivedla zvědavost. V soukromém i profesním životě jsem již před studiem narážela krom slovenského i na ostatní slovanské jazyky a jejich podobnosti a odlišnosti včetně zrádných slovíček mě vždy dokázaly pobavit.

Rodilý mluvčí slovanského jazyka se často chybně domnívá, že se relativně s menším úsilím dokáže adaptovat na ostatní jazyky této jazykové skupiny a přitom si neuvědomuje, jakou obtíž dokážou ve slovanských jazycích přinést zmíněná mezijazyková homonyma. „Ty se učíš ruštinu? Tak to musí být jednoduché, naučíš se azbuku a pak je to přeci podobné jako čeština.“ I s takovými reakcemi se člověk běžně setkává. Samozřejmě je na tom trochu pravdy. Slovanské jazyky mají podobný fonetický i lexikální systém a proto je pro Čecha naučit se rusky jednodušší než například pro Angličana, pro něhož je systém skloňování a časování hůře pochopitelný.

Zpracování tématu mezijazykových homonymií mě vždy lákalo. Přesto doufám, že moje přinese něco nového. Bakalářská práce obsahuje dvě části – část teoretickou a část praktickou. V teoretické části se zabývám úvodem do problematiky, terminologií spojenou s mezijazykovou homonymií - lexikologií, homonymií, polysémií a paronymií, příčinami vzniku homonymie a etymologií jako vědou. Praktickou část představuje sestavený slovníček řazený podle české abecedy, rozdělený podle slovních druhů a příklady použití jednotlivých slov ve větách. Etymologický základ slova je uveden pouze u některých dvojic, protože nebyl u všech dohledatelný.

1. Teoretická část

1.1 Lexikologie

Definice lexikologie je celá řada. J. Vlček charakterizuje tento lingvistický obor stručně: „*Lexikologie je samostatný oddíl jazykovědy, jenž zkoumá souborně slovní zásobu jazyka.*“ (Vlček 1986:7) Definice jednoho z ruských lingvistů je podrobnější: „*Лексикология рассматривает словарный состав языка (лексику) с точки зрения того, что представляет собой слово, как и что оно выражает, как оно меняется.*“ (Zenkov, online)

Podle P. Hausera (1986) je lexikologie naukou o slovech, která zkoumá obsah, funkci a formu pojmenovacích jednotek a jejich vzájemné vztahy. Tato nauka zahrnuje v podstatě vše co se týká pojmenovacího plánu jazyka. Základními pojmy vědní disciplíny jsou slovo, sousloví, význam slova, pojednává se o systémové povaze slovní zásoby a zjišťují se její vrstvy, dále se probírají otázky související s významovou a formální stránkou slova. V praxi existují dva postupy s jejichž pomocí lze pojmenovací jednotky zkoumat. První postup se nazývá sémaziologický a druhý onomaziologický. Sémaziologickým postupem zkoumáme otázky spojené s významem slov zatímco onomaziologickým formy a způsoby pojmenování.

Lexikologie se dále dělí na samostatné disciplíny:

- **sémasiologie, sémantika (семасиология)** - nauka o významu
- **onomasiologie (ономасиология)** - nauka o pojmenování
- **frazeologie (фразеология)** - nauka o frazeologických jednotkách
- **etymologie (этимология)** - nauka o původu slov
- **onomastika (ономастика)** - nauka o vlastních jménech,
- **lexikografie (лексикография)** - nauka o slovnících.

1.2 Homonymie

Termín homonymie pochází z řeckých slov homos ("tentýž, stejný") a onoma, onymie ("jméno, proces pojmenování").

V Ruské lexikologii se podle O.S. Achmanovové (Achmanova, online) homonymií stává zvukový soulad dvou nebo více různých jazykových jednotek. Homonyma (stejně znějící slova) anglicky Homonyms, francouzsky Homonymes., německy Homonyme jsou dvě (či více) stejných jazykových jednotek, která se zvukově shodují.

Česká lexikologie definuje pojem homonymie jako různé jazykové jednotky stejné formy bez významového průniku; různé lexikální jednotky mající stejný L-formém (lexikální formu) a navzájem nesouvisící významy. „*Homonymie vzniká tím, že jedna jazyková forma (morfém, slovo, spojení slov, větná výpověď), psaná nebo mluvená, má dvě nebo více funkcí, významů, smyslů, navzájem nesouvisících.*“ (Filipec 1985: 238) J. Vlček k tomu dodává, že tato slova jsou buď původem a významem různá, nebo stejného slovního základu. „*Shoda ve formě je u nich náhodná. Poznávacím znakem je to, že se významy u nich nedají odvodit jeden z druhého jako při polysémii.*“ (Hauser 1986: 79)

Vznik homonymie je podle českého jazykovědce P. Hausera (1986) přisuzován dvěma příčinám.

1. slovo bylo přeneseno na jinou skutečnost a tím vzniká slovo mnohoznačné (polysémní):
např. *kobylka*, které označuje buďto zvíře nebo součást houslí
2. pokud forma patří dvěma různým slovům, jedná se o homonyma:
např. *čelo* – část hlavy x hudební nástroj

Přitom má v jazykovědě homonymie širší význam. Homonymní mohou být i koncovky např. koncovka *-ě*, která se vyskytuje v 3. i 6. pádě singuláru slova *žena* nebo v případě tvoření sufixů např. *-ek* ve slově *korek* je součástí původního názvu oproti tomu slovo *stromek* se stejnou koncovkou je zdrobnělinou od slova *strom*.

P. Hauser (1986) dále homonyma třídí do několika kategorií:

A) Homonyma podle původu:

1. Homonyma lexikální

Patří mezi ně zcela různá slova s náhodnou formální shodou. Různost je etymologicky doložená.

a) dvě slova domácí

např.: *vlna* – ve vodě/srst

монумъ – potápět loď/udržovat oheň

b) slovo domácí a přejaté

např.: *kolej* – stopa kola/studentská ubytovna (z fr.collegium)

клуб – oblak/klub (z ang. club)

c) dvě slova přejatá z různých jazyků

např.: *raketa* – pálka (z fran. *raquette*)/létací zařízení (z něm. *die Rakete*)

бар – bufet, bar (z ang. *bar*), jednotka tlaku (z řeč. *Baros*)

d) dvě slova přejatá z téhož jazyka

např.: *hyperbola* – kuželosečka/nadsázka (z řečt. *hyperbole*)

гипербола – kuželosečka/nadsázka (z řečt. *hyperbole*)

2. Homonyma slovtvorná

V tomto případě vzniká homonymita dvěma způsoby:

- a) slovtvorným prostředkem a to buď příponou např.: *vinice* – místo/žena; *ударник* – úderník/(tech.) úderník (část zbraně apod.); či předponou např.: *přetéct* – z jednoho do druhého/přes okraj; *проводитъ* – provádět/doprovodit
- b) paralelním tvořením stejného slovtvorného typu – základní význam těchto slov je stejný, ale konkrétní odlišný např.: *červenka* – pták/nemoc vepřů/červená hlína/odrůda slepic

3. Homonyma slovnědruhová

Tato homonyma vznikají tzv. konverzí tedy přenesením slova do jiné slovnědruhov \acute{e} kategorie. Slovo tímto nabude nov \acute{e} ho v \acute{y} znamu i mluvnick \acute{e} charakteristiky. Nap \acute{r} . p \acute{r} edlo \acute{z} ka *b \acute{e} hem* vznikla z podstatn \acute{e} ho jm \acute{e} na *b \acute{e} h*. Nejedn \acute{a} se v \acute{s} ak o polys \acute{e} mii, jeliko \acute{z} tato slova tvo \acute{r} í dva odli \acute{s} n \acute{e} slovn \acute{i} druhy.

4. Homonyma z rozpadl \acute{e} polys \acute{e} mie

Tyto homonyma tvo \acute{r} í slova jejich \acute{z} v \acute{y} znamy se v p \acute{r} ub \acute{e} hu doby dok \acute{a} zaly ztratit spole \acute{c} n \acute{y} znak a odd \acute{a} lit se natolik, \acute{z} e v sou \acute{c} asn \acute{e} m jazyce p \acute{r} edstavuj \acute{i} zcela odli \acute{s} n \acute{a} slova. \acute{C} ist \acute{e} lexik \acute{a} ln \acute{i} homonymii od rozpadl \acute{e} polys \acute{e} mie lze odli \acute{s} it pouze etymologick \acute{y} m b \acute{a} d \acute{a} n \acute{i} m - nap \acute{r} . *je \acute{r} áb* – pt \acute{a} k/strom/stroj. Slovo je \acute{r} áb ve v \acute{y} znamu stroj vzniklo p \acute{r} enesen \acute{i} m n \acute{a} zvu pt \acute{a} ka, a \acute{c} koli se dnes v \acute{s} echny t \acute{r} í v \acute{y} znamy pova \acute{z} uj \acute{i} za homonyma. Pokud bychom z mluvnick \acute{e} ho hlediska rozebrali slovo *kohoutek* – pt \acute{a} k/uz \acute{a} v \acute{e} r vodovodu, zjist \acute{i} me, \acute{z} e v prvn \acute{i} m p \acute{r} íp \acute{a} d \acute{e} se sklo \acute{n} uje podle \acute{z} ivotn \acute{e} ho vzoru *p \acute{a} n* a ve druh \acute{e} m podle vzoru *hrad*. Tak \acute{e} kontext obou v \acute{y} znam \acute{u} tohoto slova je naprosto odli \acute{s} n \acute{y} *kohoutek kokrh \acute{a} /kohoutek net \acute{e} sni*. Vzhledem k tomu, \acute{z} e se mluvnick \acute{y} i v \acute{y} znamov \acute{e} rozch \acute{a} z \acute{i} , lze je ozna \acute{c} it za homonyma.

B) Homonyma podle rozsahu:

Úpln \acute{a} homonyma se shoduj \acute{i} ve v \acute{s} ech mluvnick \acute{y} ch tvarech,

nap \acute{r} .: *stopka* – u rostliny/sklenice

коча — n \acute{a} rad \acute{i} /cop/v \acute{y} b \acute{e} žek (Курская коча)

Jejich \acute{u} plnost v \acute{s} ak nemus \acute{i} b \acute{y} t naprost \acute{a} , vzhledem k tomu, \acute{z} e n \acute{e} kter \acute{a} slova nemaj \acute{i} v \acute{s} echny tvary nap \acute{r} . mno \acute{z} n \acute{e} \acute{c} íslo u slova *brn \acute{e} n \acute{i}* – v nohou/ryt \acute{i} řsk \acute{e} .

\acute{C} aste \acute{c} n \acute{a} homonyma se od sebe v n \acute{e} kter \acute{y} ch tvarech \acute{c} aste \acute{c} n \acute{e} li $\acute{s$ í, tvo \acute{r} í je podstatn \acute{a} jm \acute{e} na mužsk \acute{e} ho rodu \acute{z} ivotn \acute{a} a ne \acute{z} ivotn \acute{a} - nap \acute{r} .: *los* – ve v \acute{y} znamu zvi \acute{r} ete bude v mno \acute{z} n \acute{e} m \acute{c} ísle *losi*/ve v \acute{y} znamu listiny bude mno \acute{z} n \acute{e} \acute{c} íslo *losy*.

V ru \acute{s} tin \acute{e} mohou navíc vznikat homonymn \acute{i} dvojice, kdy v jednom p \acute{r} íp \acute{a} d \acute{e} lze pou \acute{z} ít mno \acute{z} n \acute{e}

číslo a v druhém nikoli – např.: *мир* – ve významu svět (v množném čísle *миры/мир* — mír (nelze vytvořit množné číslo).

U některých slov se objevuje homonymita úplná i částečná – např. *jeřáb* – v případě významu pták/stroj se vyskytuje částečná, oproti tomu ve významu strom/stroj úplná.

Homofony jsou slova, která vykazují shodu pouze v jednom nebo několika málo gramatických tvarech.

Vyskytují se buď v rámci jednoho slovního druhu – např.: *let* - 1., 4. pád jednotného čísla substantiva *let*/2. pád množného čísla slova *léto* nebo mezi různými slovními druhy – např.: *černí* – je zároveň přídavným jménem, podstatným jménem (v 7. pádě, j.č.) a slovesem (ve 3. osobě j.č. i mn.č.)

Na základě úplné a částečné homonymie vznikají také slovní hříčky tzv. *kalambúry*. Použitím výrazu může vzniknout úsměvné slovní spojení s dvojitým významem – např. *Pánové, nežeňte se!* - ženit se/hnát se.

Úplná i částečná homonyma vykazují shodu v zvukové i grafické podobě, proto se také označují výrazem **pravá homonyma**.

C) Nepravá homonyma:

Homofony se shodují zvukovou podobou, ale odlišují grafickou formou, zejména pravopisnými jevy – např.:

- v kořeni – např.: *být – bit, mýt – mít*
- souhláskovými skupinami – např.: *zpráva – správa*
- souhláskami na konci – např.: *led – let; kom - kod*

Homografy se shodují v grafické formě, ale odlišují v zvukové podobě. Vyskytují se hojně ve francouzštině či angličtině, v češtině a ruštině nebývá obvyklým případem - např.: *panický* – *panika (-ny-)/panic (-ni-), замок (zámek-budova) – замоk (zámek u dveří).*

Mezislovní homonyma jsou tvořena na jedné straně slovem a na druhé spojením těchto slov či předložkovou vazbou. Např.: *zapět – za pět, занос – за нос*. Tato homonyma často fungují jako kalambúr: *Nebud'te ve při/vepři!*

M. Vavrečka (2002) rozčlenil ruská homonyma podle původu do pěti skupin:

Vznikem náhodnou shodou přejatých slov

- např.: Ruské slovo *брак* (*manželství*) a z němčiny přejaté *брак* (*kazové zboží*) nebo dvě slova přejatá, jako *кран* z holandštiny (*kraan* ve smyslu *kohoutek*) a *кран* z němčiny (*Kran* s významem *jeřáb*)

Vznikem z důvodu historických fonetických změn

- např.: *лук* (*luk*) z praslovanského *lŭk* tvoří homonymii se slovem *лук* (*cibule*)

Vznikem z důvodu mnohoznačnosti osnov nebo formantů při tvoření slov

- např.: *критический* (*krizový*) je přídavné jméno od slova *кризис* (*krize*) a *критический* (*kritický*) od slova *критика* (*kritika*);

Vznikem z rozpadu mnohoznačnosti slov

- např.: *рак* – rak/rakovina;

Vznikem z důvodu shody zkratk

- např.: *КП* (*коммунистическая партия – komunistická strana, контрольный пункт – kontrolní bod*)

1.3 Mezijazyková homonymie

Jak jsem již zmínila v úvodu, mezijazyková homonyma jsou často označována jako „falešní přátelé překladatele“, což je doslovně přeloženo z francouzského „faux amis du traducteur“. Tento termín se poprvé objevil v roce 1928 v práci M. Koesslera a J. Derocquignyho *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais*. V ostatních jazycích jsou pojmenování uvedena stejnou obdobou tedy „false friends“ v angličtině, „falsche Freunde des Übersetzers“ v německém jazyce a „ложные друзья переводчика“ v ruštině. Ačkoli se termín vžil především v překladatelské sféře podle J. Vlčka (1966) nelze slovní spojení „falešní přátelé“ považovat za lingvistický termín.

V českém prostředí se také setkáváme s výrazem „zrádná slova“. Termín zavedl E. Lotko, který se věnuje česko-polské mezijazykové homonymii. *„Zrádnými nazýváme slova, která mají nejméně ve dvou jazycích stejný nebo téměř stejný tvar, přitom se však liší svým významem. Jde tedy o slova mezinárodní, většinou původem z klasických jazyků, u nichž časem došlo k významovému rozlišení. Jako příklad můžeme uvést české slovo sympatie a anglické slovo sympathy. Původní význam řeckých složek tohoto slova (převzatého později do latiny) byl spolu a citění. V klasické latině označovala sympathia náklonnost. V angličtině se pak význam soucítění soustředil především na soucítění s trpícím, kdežto v češtině představují sympatie citový poměr nebo náklonnost v příjemné situaci.“* (Hladký 1990: 5)

J. Vlček (1990) upřesňuje, že tyto lexikální jednotky jsou buď stejného slovního základu nebo se liší původem a významem.

S. Žaža pak podotýká: *„Úplné homonymii brání ovšem většinou rozdílná výslovnost, přízvuk a pravopis, srov. дело (věc) a dělo (пушка), позор (hanba) a pozor (внимание), отказ (odmítnutí) a odkaz (завет, зевещение) a n.j.“* (Žaža 1999: 29)

Navíc menší překážku představují slova s protikladným významem, kterých není mnoho a jsou nám dobře známy už kvůli tomu, že se s nimi seznámíme na začátku studia cizího jazyka. Z oblasti přídavných jmen můžeme uvést například slovo ужасный s negativním významem - strašný, česky *úžasný* ve významu skvělý. Zajímavý původ mají

homonyma, která vznikla rozpadem polysémie. U těchto slov byl původní význam stejný, který pramení ze slovanského základu, přesto se však tyto výrazy vyvíjely svébytnou cestou, čímž došlo k tomu, že se významy od sebe i výrazněji oddálily a daly možnost vzniku homonymům. Příkladem toho může být ruské slovo *красный* - červený pocházejícího z praslovanského *krasъnъ* s významem odpovídajícím českému *krásný* obdobně jako v ostatních slovanských jazycích, ruský ekvivalent je *красивый*. Úsměvná legenda přitom praví, že význam slova se změnil kvůli tomu, že obyvatelé Moskvy opěvovali Rudé náměstí kvůli jeho červené barvě, a proto se vžil i význam tohoto slova v asociaci s červenou barvou.

1.4 Polysémie

Termín polysémie pochází ze dvou řeckých slov: poly ("mnoho, více") a sémie - proces odvozování významu (přechod od nějakého znaku k jeho významu).

F. Čermák (1986) uvádí, že polysémie je jevem, jehož jazykové jednotky mají dva a více navzájem různě souvisících a strukturovaných významů.

O.S. Achmanova (Achmanova, online) tvrdí, že polysemií (angl. Polysemia, polysemy, fr. Polysémie, něm. Polysemie) je existence u jednoho toho samého slova (u dané jednotky výrazu, která je charakteristická všemi formálními znaky slova) několika mezi sebou společných významů, obvykle vzniklých v důsledku změny vidu i rozvinutí původního významu tohoto slova.

Podle tvrzení O. Mana: „*Mnohoznačností slova rozumíme existenci dvou nebo více vzájemně vázaných významů v témže slově nebo, jinak řečeno, schopnost vyjádřit stejným hláskovým komplexem několik předmětů či jevů. O mnohoznačnost jde jen tehdy, jestliže jev pojmenovaný stejným hláskovým komplexem má nějaké společné sémantické znaky s jevem (významem) předcházejícím, je-li jím motivován.*“ (Man 1986: 111)

Typickým příkladem polysémie v češtině je slovo *jazyk*, který má hned několik významů:

1. dorozumívací prostředek - „Milan mluví pěti jazyky.“
2. svalový orgán - „Kousla jsem se do jazyka.“
3. název mořské ryby - „V síti uvízl jazyk obecný.“
4. část obuvi horního svršku - „Ty boty jsou již na vyhození, málem jsem si utrhl jazyk.“
5. objekt tvaru jazyka - „Na silnici se tvoří sněhové jazyky.“
6. programovací jazyk v informatice - „Tento program byl vytvořen v jazyku C++.“

V ruském jazyce tvoří polysémii např. slova *чёрствый* - okoralý/bezcitný, *гореть* – hořet/svítit atd.

P. Hauser (1986) zároveň tvrdí, že mnohovýznamovost není na závadu dorozumění. Problém s pochopením významu může nastat v případě izolovanosti slova. Slovo je správně pochopeno tehdy, pokud je použito v odpovídajícím kontextu nebo situaci, čímž se jiný význam vyloučí.

Proces vzniku nových významů u existujících lexikálních jednotek se nazývá sémantické tvoření. V odborném stylu k němu dochází dokonce často – např. *krak* – úsek programu. Tento proces tedy vzniká přenesením významu slova na označení slova druhého, což je způsobeno tím, že obě slova vstoupily do nějakého vztahu, jehož základ může být v hodnocení této skutečnosti. V první řadě jde o vztahy místní, časové apod., v druhé o zjištění podobnosti či jiné spojitosti. Porovnáním obou významů a povahy tohoto vztahu lze rozlišit způsob převedení a zjistit důvod přenesení slova. Pokud rozebereme např. slovo *krk* – těla/houslí, zjistíme, že podobnost obou významů tkví v útlé části určitého objektu, která představuje spoj mezi hlavou a tělem/mezi hlavicí a vlastním tělesem houslí. Původní význam se nazývá přímý (*krk* u těla), nový (*krk* u houslí) je významem přeneseným.

Podle P. Hausera (1986) lexikologie rozlišuje tři typy přenesení:

1. Metafora - přenesení významu na základě vnější podobnosti (tvaru, barvy umístění, rozsahu, funkce)

- a) podobnost v tvaru - např.: *zub* – v ústech/na pile, *hřeben* – na česání/u hory/u drůbeže
- b) podobnost v barvě – např.: *cihlový* (barva cihly), *petrolejový* (barva petroleje)
- c) podobnost v umístění – např.: *pata* – část nohy/hory, *hlava* – část hlavy/osnova

- d) podobnost v rozsahu – např.: *kapka* (malé množství), *hora* (velké množství)
- e) podobnost ve funkci – např.: *hlava* – rodiny/státu, *ručička* – u těla/u hodinek

2. Metonymie - přenesení významu na základě vnitřní souvislosti

- např.: *těžba* – těžení (děj) x vytěžená věc (např.: uhlí)

Běžné jsou případy, kdy se přenesený význam užívá častěji než u původního výrazu - např. slovo *chodba* je v současnosti užíváno ve významu místnosti a nikoli jako děj.

Metonymické významy lze dále rozdělit do tří skupin:

a) Metonymie strukturní označuje ty, které vedle významu původního mají také význam metonymický. Jedná se zejména o přenos z abstraktních slov na konkrétní.

Děj lze přenést na pojmenování osob či věcí - např.: *vláda* – vládnutí/poté ministři, *psaní* – děj/poté dopis, západ – děj/poté světová strana. Vlastnost na nositele těchto vlastností – např.: *staří* – staří lidé, *samota* (opuštěné stavení), *hloupost* (čin) apod. Povolání lze přenést na provozovnu, kde se výrobky prodávají – např.: *řeznictví*, *uzenářství* apod.

Odlišnou skupinu tvoří přenesení pomocí názvu materiálu na výrobky z nich zhotovené – např.: *zlato* – šperky či *sklo*, *porcelán* – nádobí. Naopak pojmenování nádoby a obalu se přenáší na věci, které obsahují – např.: *miska* – jídlo, *sklenice* – nápoj. Běžným jevem je i pojmenování podle míst – např.: Sešla se tam celá *Praha*.

b) Metonymie kontextová je typicky tvořena užitím jména umělce nebo jeho díla – např.: *číst Jirásku*, *poslouchat Smetanu*.

c) Metonymie etymologická se týká přenosu vlastních jmen osobních a místních na obecné označení osob a věcí. Mnohá tato slova se od původních natolik vzdálila, že si je uživatelé nespojují – např. přenesením jmen a příjmení - *císař* (od Caesar), *král* (od Karel), fyzikální jednotka *watt* (od příjmení Watt), *gilotina* (od příjmení Gillotinn), zeměpisných oblastí – např. barva *bordó* (od francouzské vinařské oblasti Bordeaux).

3. **Synekdocha** - přenesení slov na záměny zastoupení pojmenování části nebo celku

- a) přenos pojmenování části na celek – např.: *vrch* – nejvyšší část hory, poté celá hora, *kolo* – jízdní kolo
- b) přenos pojmenování celku na část – např.: *tabák* – rostlina – poté usušené listy, podobně *čaj*, *bavlna*

Významové změny historické se určují zkoumáním významu jednotlivých slov. Z různých příčin mohlo mít určité slovo jiný význam než dnes a proto často dochází k takzvanému rozšiřování či zúžení významu. Příkladem zúžení je slovo *dobytek*, které původně označovalo dobytou věc, později majetek a v současnosti hospodářská zvířata. Opačný případ rozšiřování představuje např. slovo *limonáda*, které původně znamenalo nápoj z citronu (*limon* – citron), v současnosti můžeme slovo použít pro jakýkoliv ovocný nápoj (malinová limonáda). Slovo *pán* původně označovalo pouze šlechtice, dnes představuje mužskou osobu obecně.

Určení rozdílu mezi homonymií a polysémií

Homonyma vznikají v důsledku různých fonetických jevů v jazyce, procesů slovo tvorby či v důsledku rozpadu polysémie (mnohoznačnosti). Abychom si nepletly tyto pojmy, je zapotřebí určit hranici mezi termíny homonymie a polysémie. V jedné z verzí se tvrdí, že homonymy lze nazývat pouze ta slova, která mají stejnou zvukovou formu a mají jiný původ, avšak v důsledku historických procesů a fonetických změn se jejich forma shoduje. Všechny ostatní případy, kdy slovo vykazuje jiné významy se považují za polysémií. Podle druhé verze lze za homonymií také označit případy, kdy se různé významy mnohoznačného slova natolik rozcházejí, že vznikají dvě či více různých slov. **Polysém** (narozdíl od homonyma) je jedno slovo u kterého existuje několik mezi sebou propojených významů. **Homonymem** nazýváme shodu zvukové formy různých jazykových jednotek, které nejsou sémanticky navzájem svázané. Homonyma jsou tedy od sebe odlišná, samostatná slova, která se shodují zvukovou formou, ale jejich význam spolu nesouvisí a nemají žádné společné sémantické znaky.

1.5 Paronymie

Paronyma jsou velmi podobná homonymům, a proto často bývají zařazena do nepravých homonym. Mezi druhy homonymie je řadí i J. Filipec (1986). Jsou to slova, která zní podobně, ale liší se významově. Hlavním rysem paronym je to, že se úplně neshodují ve výslovnosti a píší se odlišně – např. - *řad- řád, soli – solí* , *зрительский (divácký) – зрительный (zrakový)*, Paronyma jsou slova, která jsou formálně podobná, ale významově zcela různá. Nesprávné používání paronym může vést k nedorozuměním, která mohou vzniknout v důsledku špatné znalosti cizích slov. Pro příklad v českém jazyce uvedeme následující páry: *historický – hysterický, etický – etnický*, rusky *абонемент (předplatné) – абонент (předplatitel)*.

1.6 Etymologie

Samotné slovo etymologie pochází z řeckého etymos, což znamená „skutečný, pravý, pravdivý“ a logos, v překladu „podání, pojednání, nauka“. Ve starém pojetí se etymologie snaží najít u slov etymon, tj. to, co je skutečné a základní na slově, přesněji řečeno skutečnou podstatu, vlastní základ slova.

Etymologie je obor lingvistiky, která pojednává o původu slov, sleduje jejich vznik a původní význam. Etymologický původ zjišťujeme pomocí historických textů v daném jazyce z nichž lze určit příbuznost slov. Tyto informace jsou zapsány v etymologických slovnících.

V českém prostředí byly sepsány etymologické slovníky od V. Machka - Etymologický slovník jazyka českého z roku 1968 či J. Rejzka - Český etymologický slovník 2001. Původem slov se v ruském prostředí dlouhodobě zabýval například M. Fasmer. Jeho *Этимологический словарь русского языка* byl poprvé publikován v roce 1950. První práce tohoto na toto téma *Этимологическое словорасписание* byla napsána již v roce 1808 A. Ch. Vostokovem. P. J. Černych je známým autorem díla *Историко-этимологический словарь русского языка*.

Etymologická analýza se provádí na základě hledání zdrojů a procesu formování slovní zásoby jazyka a rekonstrukce z dřívějšího období (z dohledatelných psaných zdrojů). V každém jazyce se ve slovní zásobě vyskytuje určitý počet slov, jejichž forma není rodilému mluvčí zcela zřejmá. Jedná se především o slova cizího původu. Důvodem může být převzetí slova z jazyka jiné jazykové skupiny, zejména cizí slova převzatá z románských jazyků (latiny, francouzštiny) nebo jeho historický vývoj neodpovídá současné formě a významu slova. Cílem etymologické analýzy je určení toho, kdy, v jakém jazyce, z jakého příkladu vzniklo slovo a také jakými historickými změnami muselo projít.

Lidová etymologie existovala již před vznikem vědecké etymologie. Jak poznamenává A. Erhart (Erhart – Večerka, 1981), nejdříve rodilý mluvčí slovanského jazyka si proto přirozeně spojuje slovo *pivo/nuvo* se slovesem pít/пить. Na základě podobnosti dvou slov se sice dá lehce odhadnout jejich původ, ale takový způsob nemusí být správný. Například slovo *peklo* se tváří jako „místo, kde se peče“, ačkoli slovo pochází ze staršího výrazu pro smůlu či dehet. *Trpaslík* by měl být logicky ten co trpí, jeho etymologický základ však tvoří staroslověnské „трьпѣтъкъ“ - ten kdo měří tři pěsti. Slovo *protežovat* pochází domněle od slova těžký, správný původ má ve slově protekce. Lidová etymologie se začala prosazovat zejména v období humanismu, v dílech Jana Husa či Jana Amose Komenského. Jan Hus vysvětloval například slovo *svatba* jako „sva dva“ - jsme dva.

2. Praktická část

2.1 Slovník česko-ruských homonym v oblasti přídavných jmen

V této podkapitole se zaměřuji na vybraná mezijazyková česko-ruská homonyma v oblasti přídavných jmen – rusky *имя прилагательное*. U přídavných jmen musíme brát v potaz skutečnost, že se ruská od českých liší koncovkou a z toho důvodu nemůže docházet k úplné homonymii. Česká přídavná jména tvrdého typu v mužském rodě, jednotném čísle jsou zakončena na „-ý“ zatímco u ruských je to „-ий“, rod ženský je v češtině zakončen koncovkou „-á“, v ruštině „-ая“, u rodu středního „-é“ v případě češtiny, rusky „-ое“. Dalším specifikem ruštiny je, že se koncovka u některých přídavných jmen rodu mužského v singuláru mění podle přízvuku. Pokud přízvuk připadá na koncovku, je adjektivum zakončeno přízvučnou koncovkou „-ой“, pokud se přízvuk nachází na kmeni, adjektivum má koncovku „-ий“ zatímco v češtině je koncovka tvrdých přídavných jmen mužského rodu v jednotném čísle vždy „-ý“ a délka samohlásky vyjádřena čárkou. V 1. pádě množného čísla mají přídavná jména tvrdého typu v ruštině ve všech rodech shodnou koncovku „-ие“ nebo v určitých případech „ие“ (kmen na ж, ш, ч, щ, г, к, х), naproti tomu v češtině rozlišujeme u mužského rodu „-í“ u životných podstatných jmen a „-é“ u neživotných, u rodu ženského „-é“, u rodu středního „-á“. U přídavných jmen měkkého typu je u všech rodů v češtině v 1. pádě, jednotného i množného čísla stejná koncovka „-í“. Ruština rozlišuje v jednotném čísle u rodu mužského „-ий“, ženského „-ья“ a středního „-ее“, v množném čísle má ruština pro všechny rody (v rodě mužském nezávisle na životnosti / neživotnosti) stejnou koncovku „-ие“.

В

bezpečný

безопасный

bezpečná jízda – безопасная поездка

беспечный

bezstarostný

беспечный студент — bezstarostný

student

Etymologický základ: České slovo bezpečí je odvozeno od slova péče. Ruské slovo беспечный složenina бес + печи (печали) pochází ze staroslověnského пекж, пешти. Podle M. Fasmera (online)

blahodárný	благодарный	blahodárné prostředí – благотворная среда
благодарный	vděčný	благодарный гость — vděčný host

Etymologický základ: Ruské благодарный je sestaveno ze slov благо + дарить (дар) - darovat blaho.

bleskový	быстрый	blesková odpověď – быстрый ответ
блесковый	lesklý	блесковый лак — lesklý lak
bludný	порочный	bludný kruh – порочный круг
блудный	marnotratný	блудный сын — marnotratný syn
bylinný	травянной	bylinný čaj — травянной чай
былинный	bájný	былинный герой — bájný hrdina

Etymologický základ: Ruské былинный je odvozeno od postatného jména былина, které je utvořeno ze slovesa быть. Podle M. Fasmera (<http://vasmer.slovaronline.com/>)

bystrý	находчивый	находчивый ученик — bystrý žák
быстрый	rychlý, svižný	быстрый способ — rychlý způsob

Etymologický základ: Praslovanské *bystrъ a staroslovanské быстръ má význam živý, rychlý. Podle M. Fasmera (online)

bytový	квартирный	квартирный текстиль — bytový textil
бытовой	všední, životní	бытовая ситуация — životní situace

Etymologický základ: Pochází z podstatného jména byt, v ostatních slovanských jazycích slovesa být/быть. Český význam slova byt lze rusky vyložit jako "существо, существование, пребывание". Podle M. Fasmera (online)

bývalý	бывший	бывший парень — bývalý přítel
бывалый	zkušený	бывалый охотник — zkušený lovec

C

celkový	общий	общая сумма — celková suma
целковый		целковый рубл — dřívější označení rublu

celní	таможенный	таможенный союз — celní unie
цельный	celkový	цельный купальник – jednoduché plavky

Č

časový	временной	časový harmonogram - временной график
часовой	hodinový	часовая стрелка — hodinová ručička
čerstvý	свежий	čerstvý chléb – свежий хлеб
черствый	tvrdý, okoralý	черствый хлеб — okoralý chléb

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *čьrstvъ – tvrdý, suchý. Podle M. Fasmera (online)

D

dělový	орудинный	dělová loď – орудинный корабль
деловой	obchodní	деловой партнер — obchodní partner

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *dělo – práce/работа. Podle M. Fasmera (online)

divný	странный	divný pocit – странное чувство
дивный	прекрасný	дивная внешность — překrásný vzhled

Etymologický základ: Ruské дивный pochází od podstatného jména диво, praslovansky divъ. Podle M. Fasmera (online)

dobrý	хороший	dobrý film – хороший фильм
добрый	milý, hodný	добрая мамочка — hodná maminka

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *dobъrъ. Podle M. Fasmera (online)

druhý	второй	druhá šance – второй шанс
другой	jíný	другой характер — jíný charakter

Н

hodný	добрый	hodný tatínek – добрый папочка
годный	vhodný	годный кандидат — vhodný uchazeč

Etymologický základ: Pochází ze staroslověnského slova годънь. Podle M. Fasmera (online)

holubí	голубиный	holubí dům — голубиный дом
голубой	modrý	голубое небо — modré nebe

Etymologie: Ruské голубой pochází od slova голубь – česky holub, praslovansky *golъbъ. Výraz se pravděpodobně prosadil kvůli barvě peří. Podle M. Fasmera (online)

horký	горячий	horká voda – горячая вода
горький	hořký	горькая жизнь — hořký život

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *goryьkь, staroslovansky горькь. Podle M. Fasmera (online)

hrozný	страшный	hrozné počasí – страшная погода
грозный	krutý	грозный правитель — krutý vládce

Etymologický základ: Pochází od staroslověnského гроза. Podle M. Fasmera (online)

CH

chudý	бедный	chudý student – бедный студент
худой	hubený	худая девушка — hubená dívka

Etymologický základ: Staroruské худь – špatný, slabý, malý, vzniklo ze staroslovanského хоудь. Podle M. Fasmera (online)

chytrý	умный	chytrý žák – умный ученик
хитрый	mazaný	хитрая лиса — mazaná liška

Etymologický základ: Pochází praslovanského *хутрь, staroslověnsky хытрь. Podle M. Fasmera (online)

J

jistý	уверенный	уверенная рука - jistá ruka
истый	takový	истый джентльмен – takový džentlmen

Etymologický základ: Slovo pochází z praslovanského *jьstьjь, staroslověnsky исть. Podle M. Fasmera (online)

K

kovární	кузнечный	kovární komín — кузнечная труба
коварный	záludný, zákeřný	коварный вопрос - záludná otázka

Etymologický základ: Pochází ze staroslověnského коварьнь, česky kovář - кузнец. Podle M. Fasmera (online)

krásný	красивый	krásná tvář – красивое лицо
красный	červený	красное яблоко — červené jablko

Etymologický základ: Pochází z praslovanského slova krasъnъ(jъ), z kterého vzniklo staroslověnské krasъnъ s významem odpovídajícím českému krásný, rusky красивый, прекрасный. Podle M. Fasmera (online)

krotký	ручной	krotká liška – ручная лиса
кроткий	pokorný, mírný	кроткая дочь — pokorná dcera

Etymologický základ: Pochází ze praslovanského *krotъkъ, staroslověnsky кротъкъ. Podle M. Fasmera (online)

krutý	жестокий	krutý osud – жестокая судьба
крутой	příkrý, drsný	крутая стена – příkrá stěna

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *krqt-: *kręř-. Podle M. Fasmera (online)

křesťanský	христианские	křesťanské svátky - христианские праздники
крестьянский	rolnický	крестьянский дом — rolnický dům

L

lakomý	скупой, жадный	lakomý kamarád – жадный друг
лакомый	chutný, mlsný	лакомый ужин — chutná večeře

mylný	ошибочный	mylný úsudek – ошибочное суждение
мыльный	mýdlový	мыльная опера — mýdlová opera

N

náhlý	внезапный	náhlý obrat – внезапный оборот
наглый	drzý	наглый кот — drzý kocour

Etymologický základ: Pochází ze staroslověnského нагль, které má význam быстрый/rychlý. Podle M. Fasmera (online)

nastrojený	нарядный	nastrojený stromček – нарядна ёлка
настроенный	naladěný	настроенное радио — naladěné rádio

nedělní	воскресный	nedělní oběd – воскресный обед
недельный	týdenní	недельная рубрика — týdenní rubrika

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *nedělja; staroslověnsky недѣл, původní význam „нерабочий день, воскресенье/česky neděle“ - не + дело, odsud také pochází понедельник/pondělí. Podle M. Fasmera (online)

nepravý	подделный	nepravý kaviár – подделная икра
неправый	mylný, chybuující	неправый человек — chybuující člověk

Etymologický základ: Složeno z předpony ne + pravý, z praslovanského *prāvъ, staroslověnsky правъ. Podle M. Fasmera (online)

O

obilný	хлебый, зерновой	obilné pole – зерновое поле
обильный	bohatý, vydatný	обильные осадки — vydatné srážky

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *obilь , staroslověnsky обиль, které významem odpovídá českému obilí – rusky зерно. Podle M. Fasmera (online)

obratný	ловкий	obratný hráč – ловкий игрок
обратный	зпáтеční	обратный билет — zpáтеční jízdenka

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *vьrtjō, *vьrtětī; *vьrtō, *verstī; *verteno; *vortь, dále ze staroslověnského обратити. Podle M. Fasmera (online)

oční	глазной	oční klinika – глазная клиника
очный	osobní, prezenční	очное обучение — prezenční studium
oddaný	верный	oddaný pes – верная собака
отданный	odevzdaný	отданная работа — odevzdaná práce

Etymologický základ: Utvořeno z předpony от + slovesa дать, z praslovanského *dātī; *dājātī; *dāvātī, staroslověnsky дати. Podle M. Fasmera (online)

oholený	обритый	oholená brada – обритый подбородок
оголённый	odhalený, nahý	оголенная шея — odhalený krk

Etymologický základ: Utvořeno ze slovesa оголить, staroslověnsky голъ – česky holý. Podle M. Fasmera (online)

otravný	докучливый	otravné dítě – докучливый ребенок
отравный	jedovatý	отравные грибы — jedovaté houby

P

pachový	запаховый	pachová stopa - запаховый след
паховой	tříselní	паховая грыжа - tříselná kýla

parní	паровой	parní stroj – паровая машина
парный	паровý	парный танец — párový tanec

Etymologický základ: České slovo parní – rusky паровой je utvořeno z podstatného jména пара/pára, které vzniklo z praslovanského *para, *parъ. Ruské slovo парный – česky párový je utvořeno z podstatného jména pár/пара, které vzniklo z latinského slova pār. Podle M. Fasmera (online)

platný	действующий	platné právo – действующее право
платный	placený	платная парковка — placené parkoviště

Etymologický základ: Ruské slovo je odvozeno z podstatného jména плат, платок. Staroslověnského slovesa платити, плаштж. Podle M. Fasmera (online)

plochý	плоский	plochý kabel – плоский кабел
плохой	špatný	плохой день — špatný den

Etymologický základ: Pochází ze staroruského плохъ – česky špatný. Podle M. Fasmera (online)

podpůrný	поддерживающий	podpůrná terapie - Поддерживающая терапия
подпорной	opěrný	подпорная стена – opěrná stěna
podvodný	лживое	podvodný inzerát – лживое объявление
подводный	pod vodou	подводная лодка — ponorka

Etymologický základ: Základ českého slova pochází z podstatného slova podvod, zatímco ruské je složenina předpony под + podstatného jména вода. Podle M. Fasmera (online)

ponížený	униженный	ponížený člověk – униженный человек
пониженный	snížený, nižší	пониженный иммунитет — snížená imunita

Etymologický základ: Odvozeno od podstatného jména низ, z praslovanského *nīzъ. Podle M. Fasmera (online)

pozorný	внимательный	pozorný manžel – внимательный муж
позорный	ostudný	позорный поступок — ostudný čin

Etymologický základ: Ruské slovo odvozeno od podstatného jména позор – česky ostuda. Praslovanské *pozor odpovídá významu českého pozor – ruský осторожно, внимание. Podle M. Fasmera (online)

pravý	настоящий	pravé zlato – настоящее золото
правый	spravedlivý	правый суд — справедливý soud

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *grāvъ. Podle M. Fasmera (online)

prošlý	просроченный	prošlá platnost - просроченная лицензия
прошлый	minulý	прошлое лето — minulé léto

Etymologický základ: Složeno z předpony про + идти, z praslovanského *jъdъ. Podle M. Fasmera (online)

přestupní	высокосный	přestupní rok - высокосный год
преступный jednání	zločinný, trestný	преступное поведение — trestné

přihlášený	zaregistrovaný přihlášený uživatel	- zaregistrovaný пользователь
приглашённый	pozvaný	приглашённый гость — pozvaný host

Etymologický základ: Složené z předpony pre + ступать, pravoslovanského *stopati. Podle M. Fasmera (online)

pyšný	гордый	pyšný otec – гордый папа
пышный	bohatý, bujný	пышная грудь — bujné poprsí

R

rázný	решительный	rázný přístup – решительный подход
разный	různý, jiný	разное представление — jiná představa

Etymologický základ: Pochází ze staroslovanského разьно. Podle M. Fasmera (online)

Ř

řešitelný	решаемый	řešitelný úkol - решаемая задача
решительный rozhodný hoch	rozhodný	решительный парень -

Etymologický základ: Utvořeno ze slovesa решаться (решать, решить), z praslovanského *rešiti. Podle M. Fasmera (online)

rychlý	быстрый	rychlé auto – быстрая машина
рыхлый	nevýrazný, kypřý, otlý	рыхлая почва – kypřá půda

S

slovenský	словацкий	slovenská kuchyně – словацкая кухня
словенский	slovinský	словенская культура – slovinská kultura

slohový	стилистический	slohový úkol – стилистическое задание
слоговой	slabikový	слоговое письмо — slabikové písmo

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *ložiti. Podle M. Fasmera (online)

smutný	грустный	smutná vzpomínka – грустное воспоминание
смутный	nejasný, neklidný	смутный человек — neklidný člověk
strojní	машинное	strojní zařízení - машинное оборудование
стройный	urostlý, souvislý	стройная фигура — urostlá postava
svobodný	холостой неженатый, незамужняя - неженатый мужчина, незамужняя женщина	svobodný muž/žena
свободный	volný	свободное время — volný čas

Etymologický základ: Utvořeno z podstatného jména svoboda, pochází z praslovanského *sveboda, které bylo odvozeno od slova *svobъ – svojъ tedy svůj/свой. Podle M. Fasmera (online)

U

úžasný	изумительный	úžasný kousek – изумительный кусок
ужасный	strašný	ужасное поведение — strašné chování

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *užas. Podle M. Fasmera (online)

umělý	искусственный	umělé nehty - искусственные ногти
умелый	zručný	человек умелый — člověk zručný

Etymologický základ: Odvozeno ze slovesa уметь, z praslovanského *uměti – podstatné jméno um. Podle M. Fasmera (online)

V

vážný	серьезный	vážné potíže - серьезные трудности
важный	důležitý	важная тема — důležité téma

Etymologický základ: Z polského ważny – waga váha/весы, z německého Waage. Podle M. Fasmera (online)

věkový	возрастной	věkový rozdíl – возрастная разница
вековой	staletý, prastarý	вековой дуб — staletý dub

Etymologický základ: Ruské вековой pochází z podstatného jména век, z praslovanského *věkōs. Podle M. Fasmera (online)

vkusný	изящный	vkusná sukně – изящная юбка
вкусный	chutný	вкусный обед — chutný oběd

Etymologický základ: Ruské вкусный pochází od podstatného jména вкус, ze staroslovanského коусить, кус. Podle M. Fasmera (online)

vlastní	собственный	vlastní pravidla – собственные правила
властный	vládnoucí	властный правитель — vládnoucí panovník

Etymologický základ: Odvozeno z podstatného jména власть, staroslovansky власть. Ruské slovo волость znamená „oblast, teritorium, stát“. České slovo vlast znamená rusky родина. Podle M. Fasmera (online)

vlažný	тёплый	vlažný čaj – тёплый чай
влажный	vlhký	влажный воздух — vlhký vzduch

Etymologický základ: Odvozeno z podstatného jména влага/vláha, které vzniklo ze staroslověnského влага. Podle M. Fasmera (online)

výborný	отличный	výborný žák – отличный ученик
выборный	volební	избирательное право — volební právo

Etymologický základ: Odvozeno ze slova выбирать (bratř), od praslovanského *bъrati, staroslovansky берѣ, бѣрати. Podle M. Fasmera (online)

východní	восточный	východní Evropa - восточная Европа
выходной	sváteční	выходной костюм - sváteční oblek

Etymologický základ: Utvořeno od slova východ – z praslovanského *ходъ, staroslovansky ходъ. Podle M. Fasmera (online)

vzdorný	упрямый	vzdorná povaha - упрямый характер
вздорный	pošetilý, hádavý	вздорный человек — pošetilý člověk

Etymologický základ: Odvozeno ze slovesa дерý, драть, které pochází z praslovanského *дъrati (sę), staroslovanského дѣрати дерѣж. Podle M. Fasmera (online)

Z

zabitý	убытий	zabité zvíře – убитое животное
забитый	zapomenutý	забитый пароль — zapomenuté heslo

Etymologický základ: Utvořeno ze slovesa забить, z praslovanského *biti. Podle M. Fasmera (online)

zakázaný	запрещённый	zakázaný úder - запрещённый удар
заказанный	objednaný	заказанный стол — objednaný stůl

Etymologický základ: Ruské заказанный tvořeno ze slovesa заказать, spojením předpony за + -казать, z praslovanského *kǎzǎti, staroslovanské казати, кажж. Podle M. Fasmera (online)

záporný	отрицательный	záporné číslo - отрицательное число
запорный	uzavírací	запорный кран – uzavírací kohout

Etymologický základ: Utvořeno ze slovesa запереть, složeného předponou за + переть, z praslovanského *perti. Podle M. Fasmera (online)

zaražený	забитый	zaražený chlapec – забитый парень
зараженный	kontaminovaný	загрязнённая почва – kontaminovaná půda

Ž

žádný	никакой	žádný užitek - никакая польза
жадный	lakomý	жадный продавец — lakomý prodejce

Etymologický základ: Pochází ze staroslovanského жадънь, odvozeno od slovesa жадать. Podle M. Fasmera (online)

životní

жизненный

životní poslání

- жизненное назначение

животный

бřišní

животный жир — бřišní tuk

Etymologický základ: Pochází z praslovanského *životь – odpovídá českému život. Podle M. Fasmaera (online)

2.3 Slovník česko-ruských homonym v oblasti příslovčí

Příslovce - ruský наречие se jak v češtině tak ruštině tvoří od přídavných jmen. Opět můžeme zaznamenat rozdíl v tom, že ruská příslovce končí většinou na samohlásku „-o“, v češtině převážně „-e/ě“, „-o“ či „-y“.

bezpečně	безопасно	bezpečně řídit auto – безопасно водить машину
беспечно	bezstarostně	беспечно жить — bezstarostně žít
ladně	плавно	ladně tancovat – плавно танцевать
ладно	dobře	Ладно, пойду. - Dobře, půjdu.
náhle	внезапно	Náhle se probudil. - Он внезапно проснулся.
нагло	drze	вести себя нагло — chovat se drze
obratně	находчиво, изворотливо	obratně se dostat ze situace - изворотливо выходить из ситуации
обратно	zpět, наорак	Мы вернёмся обратно. - Vrátime se zpět.
ровně	прямо	Jděte rovně. - Идите прямо.
ровно	přesně, jakoby	ровно в пять часов - přesně v pět hodin
skoro	почти, даже	Skoro jsem to stihla. - Я почти успела.
скоро	brzy, rychle	скоро идти спать — brzy jít spát
smutno, smutně	грустно	Je mi smutno. - Мне грустно.
смутно	teskně, matně	смутно вспоминать - teskně vzpomínat

vkusně	с вкусом	vkusně se oblékat – одеваться вкусно
вкусно	chutně	вкусно готовить — chutně vařit
volně	свободно	Tady není volno. - Здесь не свободно.
вольно	volně, svobodně	вольно дышать — svobodně dýchat
úžasně	изумительно	Úžasně vaříš! - Изумительно готовишь!
ужасно	strašně, nesmírně	Выглядишь ужасно! - Выпадáš hrozně!

3.4 Slovník česko-ruských homonym v oblasti spojek

Vzhledem k nižší početnosti spojek — ruský союзы se sice homonyma nevyskytují tak často, o to zrádnější je však jejich záměna. Při nesprávném použití mohou zcela změnit význam věty.

а	и	ясно и понятно - jasně a srozumitelně
а	але	Это не Ян а Якуб. – To není Jan, ale Jakub.
že	что	Říkal, že... - Говорил, что...
же	а, але	Она уехала и мне же скучно. – Odjela a mně je smutno.
jakoby	будто	Jakoby se nic nestalo. - Будто ничего не случилось.
якобы	прý	Фразы, которые якобы говорил. - Fráze, které прý říkal.
-li	если	Bude-li potřeba... - Если понадобится...
ли	zda, jestli	Я не знаю, приедут ли они ещё сегодня. – Nevím, zda (jestli) přijedou ještě dnes.
jestli	ли	Zeptám se, jestli (zda) dostaneme potřebné materiály. – Я спрошу, получим ли мы необходимые материалы.
если	pokud, jestliže	Если поздно, то не ходи. - Pokud (jestliže) je pozdě, tak nechod'.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo poukázat na problematiku mezijazykové homonymie a sestavit slovníček česko-ruských homonym mezi vybranými slovními druhy. Protože pozornost v tomto směru je věnována výhradně nebo alespoň především substantivům a slovesům, vytkla jsem si za cíl zpracovat problematiku homonymie mezi méně často sledovanými slovními druhy. S tímto jevem jsem se setkávala již před mým studiem a narážím na něj po celou dobu věnování se ruskému jazyku. Pochopitelně jsme se bohužel v rámci našeho studijního programu nemohli věnovat podrobně všem lexikálním jevům, které se vyskytují. V teoretické části jsou stručně charakterizovány pojmy z oblasti lexikologie, které jsou úzce spjaty s homonymií, především s homonymií mezijazykovou.

Praktická část zahrnuje slovníček mezijazykových česko-ruských homonym, který je doplněn o příkladové věty nebo slovní spojení, v nichž jsou obsažena homonymní problematická slova z důvodu lepšího pochopení významového rozdílu těchto slov v ruštině a češtině. Při sestavování slovníčku mezijazykových česko-ruských homonym v oblasti přídavných jmen a příslovcí často vycházela z mezijazykových homonym zastoupených podstatnými jmény a slovesy, z nichž lze přídavná jména či příslovce utvořit. Zde jsem narážela na problém, že utvořením přídavného jména se někdy jeho forma zcela změní. Např. z podstatného jména *матка* — *děloha* vznikne česky slovo mateřský a ruský *маточный* (děložní) nebo u slova *охота* — *lov* vznikne česky slovo ochotný a ruský *охотничий* (lovecký), čímž mezijazykové homonymii neodpovídají. Poté existují slova, která se sice i převedením na přídavné jméno formou shodují, ale mezijazykové homonymum již netvoří, jelikož se jejich význam shoduje např. z podstatného jména *муж* — *manžel* vznikne přídavné jméno *мужской* — *mužský*, *жена* — *manželka* vznikne *женский* - *ženský*. Dále je možné narazit na homonyma u přídavných jmen, která se však neshodují užitím v kontextu. Celkem jsem utvořila dohromady 80 dvojic v oblasti přídavných jmen, 10 v oblasti příslovcí a 5 v oblasti spojek.

U vybraných slov je uveden etymologický základ slova podle etymologického slovníku M. Fasmera, původ slova však nebyl dohledatelný u všech vybraných homonym. Pokud bychom se dále zabírali etymologickou analýzou, nemůže zůstat bez povšimnutí, že česká slova ve významu, který mají v současném jazyce, častěji odpovídají původnímu významu praslovanského, popř. staroslověnského slova. Jako příklad mohou sloužit přídavná jména *krásný*, *obilný*, *životní*, *kovární*. V případě ruštiny se shodují spíše řidčeji –

черствый, худой, деловой.

Docházíme k závěru, že je zapotřebí opravdu velká překladatelská praxe, pozornost a kontakt s jazykem, aby si člověk tato slova dokázal pohotově uvědomit. Proto vznikla tato bakalářská práce, která může sloužit jako pomocník nebo příručka pro studenty, kteří budou mít zájem se o tomto tématu něco dozvědět. Měla by navíc zaujmout, třeba i pobavit a být přínosem pro praxi. Jistě i Vám se může stát, že se ocitnete v nějaké komické či v horším případě nepříjemné situaci. Třeba Vám nějaký rusky hovořící člověk složí kompliment slovíčkem *дивный* – *divný* a vy si to v prvním momentě mylně vyložíte jako negativum.

Резюме

Целью бакалаврской работы было создание чешско-русского словарика омонимов - имен прилагательных, наречий и союзов. В теоретической части было необходимо определить терминологическое выражение из лексикологии. К созданию словарика был использован интернет, русско-чешский, чешско-русский словарь и этимологический словарь М. Фасмера.

В целом было подобрано всего 80 пар прилагательных имен, 10 наречий и 5 союзов. У слов приведено пояснение этимологического корня из этимологического словаря М. Фасмера, но к сожалению не все слова были найдены в этом словаре. Если бы мы далее занимались этимологическим анализом легко заметить, то что современные чешские значения слова более соответствуют славянскому корню. Например слова – *krásný, obilný, životní, kovární*. В случае русского не так часто – *черствый, худой, деловой*.

Мы пришли к выводу, что действительно необходима большая практика, внимание и контакт с языком, чтобы легко определять омонимы. Бакалаврская работа могла бы по этому служить в качестве помощника для студентов, которые заинтересованы в этой теме. Надеюсь, то что работа окажется полезной и занимательной в реальной жизни.

Seznam literatury

ERHART, A.; VEČERKA, R.: *Úvod do etymologie: vysokoškolská učebnice*. 1. vyd. Praha: SPN, 1981, 304 s.

FILIPEC J.; ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Vyd. 1. Praha: Academia 1985, 238 s.

HAUSER, P.: *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN, 1986, 195 s.

HLADKÝ J.: *Zrádná slova v angličtině*. Praha, 1990, 187 s.

KOESSLER M.; DEROCQUIGNYJ: *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais (Conseils aux traducteurs)*. – Paris: Librairie Vuibert, 1928, 387 s.

MAN, O.: *Základy lexikologie ruského jazyka*. Praha: SPN, 1987, 212 s.

PLESKÝ R.; ŠROUFKOVÁ M.; VENCOVSKÁ M.: *Rusko-český a česko-ruský slovník*. Leda, 1999, 999 s.

VAVREČKA, M.: *Lexikologie ruského jazyka*. Ostrava: Pedagogická fakulta v Ostravě, 1987, 133 s.

VAVREČKA, M.: *Ke zdrojům jazykových bariér v rusko české komunikaci*. In: *Lingea et communicatio in sphaera mercaturae*. Ostrava, Filozofická fakulta OU 2002, 130 s.

VLČEK, J.: *Porovnání slovní zásoby ruského jazyka se slovní zásobou českého jazyka*. Praha, 1986, 274 s.

VLČEK J.: *Úskalí ruské slovní zásoby: slovník rusko-české homonymie a paronymie*. Praha: *Svět sovětů*, 1966, 189 s.

ŽAŽA, S.: *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, 122 s.

Internetové zdroje:

ACHMANOVA, O.S.: *Slovar lingvističeskich těrminov* [online]. [Cit. 24. 3. 2017].

Dostupné z:

http://www.classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/_51.htm

FASMER, M.: *Etimologičeskij slovar russkogo jazyka* [online]. [Cit. 24. 3. 2017].

Dostupné z:

<http://vasmer.slovaronline.com/>

ZENKOV, G.S.: *Vveděnije v jazykoznanije* [online]. [Cit. 24. 3. 2017].

Dostupné z:

http://www.classes.ru/grammar/112.Zenkov_Vvedenie_v_yazikoznanie/html/26.html